

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
وزارت امور اقتصادی و دارایی

چالش‌ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

مروری بر بانکداری اسلامی و ربا

علی اژدری^ا، سپیده دهستانی^ب

استادیار حسابداری، عضو هیات علمی دانشگاه امام جواد (ع)، یزد، ایران^ا

دانشجوی کارشناسی ارشد، حسابداری، دانشگاه امام جواد (ع)، یزد، ایران^ب

نویسنده مسئول: سپیده دهستانی (sepidehdehestany@yahoo.com)

چکیده: بانکداری اسلامی نوعی بانکداری یا فعالیت بانکی است که با احکام اسلام (به‌ویژه مقرراتی برای مقابله با ربا و رباخواری) همخوانی دارد و در قالب اقتصاد اسلامی تعریف می‌شود. بانک نهادی حقوقی است که عملیات‌های پولی، مالی و اعتباری را بر عهده دارد. بانکداری نیز عبارت است از ارائه خدمات و عملیات بانکی مانند سپرده‌پذیری، نقل و انتقال پول، سرمایه و اوراق بهادار اشخاص حقیقی و حقوقی و به‌کارگیری آن، وصول مطالبات اسنادی، صدور بروات و حواله‌های تجاری، اعطاء و توزیع اعتبارات و وام به اشخاص حقیقی و حقوقی، تأمین اعتبار در جهت توسعه بازرگانی، کشاورزی و صنعت، خرید و فروش فلزات قیمتی و ارز، انتشار اسکناس و اوراق بهادار و تنظیم حجم پول در گردش و اجرای سیاست پولی و کنترل حجم اعتبارات و بانکداری اسلامی فعالیت بانکی است که مطابق قوانین دین اسلام (فقه اسلام) است و کاربرد عملی آن در توسعه اقتصاد اسلامی است. فقه اسلامی، اجازه نمی‌دهد که برای دریافت وام، بهره‌ای (به شرطی که از پیش تعیین شده باشد) پرداخت شود (در اصطلاح فقهی به آن ربا می‌گویند). همچنین از نظر دین اسلام، سرمایه‌گذاری در تجارتی که فراهم‌کننده سود یا خدمتی باشد ولی با قوانین اسلام ناسازگار باشد نیز ممنوع (حرام) است. بانک داری طبق قوانین اسلام می‌تواند حالات متفاوت داشته باشد. اهل تشیع و اهل تسنن می‌توانند شرایط و قوانین کاملاً متفاوتی را برای بانک‌ها وضع کنند. فتوای مراجع تقلید نقش بزرگی در سیستم بانک داری ایران بازی می‌کند. به عنوان مثال می‌توان قوانین کارت اعتباری را یاد کرد که در برخی مجامع اسلامی ممنوع ولی تحت شرایطی در ایران مجاز است. امروزه می‌توان گفت که با راه اندازی بورس اوراق بهادار در ایران و همکاری و مراددات بانک‌ها با این سازمان، تفاوت خدماتی و عملیاتی بین بانک‌های ایران و دیگر کشورهای جهان عمدتاً وجود ندارد، مگر خط قرمزهایی که در پایین آورده شده. در این مقاله به روش کتابخانه مروری بر بانکداری اسلامی و ربا خواهیم داشت.

کلمات کلیدی: بانکداری، بانکداری اسلامی، ربا

۱. مقدمه

«در محافل دانشگاهی و مراجع حرفه‌ای کشورهای اسلامی، بحث حسابداری و کاربرد آن در بانکداری اسلامی مطرح شده و در این زمینه سمنارهایی نیز برگزار شده است گروهی از حسابداران مسلمان معتقدند بنا به ملاحظات جهان بینی اسلامی و غربی، حسابداری سنتی که مبتنی بر جهان غربی است نمی‌تواند پاسخگوی تامین نیازهای بانکداری در کشورهای اسلامی باشند، لذا حسابداران مسلمان باید در کشورهای اسلامی تعریفی از حسابداری اسلامی و بانکداری اسلامی ارائه کنند و با تبیین اهداف و خصوصیات حسابداری اسلامی و مدل پیشنهادی برای بانکداری اسلامی، الزامات آن را مشخص کنند. در این زمینه تحقیقاتی انجام شده است که نتایج همه آن‌ها در یک جهت نمی‌باشد، در مقابل گروهی از حسابداران مسلمان اصرار دارند که حسابداری و بانکداری اسلامی یا غربی ندارد آن‌ها معتقدند که حسابداری و بانکداری، حسابداری و بانکداری است.» (یاسر رضائی پیتته نوئی، گلندام سلحشور ۱۳۸۴ - کاربرد حسابداری اسلامی در بانکداری اسلامی - ص ۵۳۹)

«یکی از مهمترین مسائلی که سیستم بانکی به خصوص در شرایط اقتصاد مقاومتی با آن مواجه می‌باشند مشکل شناخت و به‌کارگیری ابزارهای موثر سیاست پولی است. اگر چه در این زمینه در نظام بانکداری بدون ربا، راه کارها و امکانات قابل ملاحظه‌ای وجود دارد لکن عمده ترین چالشها در این زمینه، مسئله نحوه اجرا و چیدمان متناسب این ابزارها در پاسخ گویی به شرایط مختلف اقتصادی و در راستای اقتصاد اسلامی است. از یک طرف محدودیتهای بین

المللی و از طرف دیگر محدودیت مدیریتی متناسب برای دسترسی به منابع مالی و سرمایه گذاری داخلی از چالش های سیاست های پولی در نظام بانکداری بدون ربا در شرایط جاری است.

به عبارت دیگر در حال حاضر مهمترین مسئله ساماندهی به شیوه های نوین تامین مالی در چارچوب بانکداری اسلامی و استفاده از اصول مهندسی مالی اسلامی است. ابزار های مالی متعارف که امروزه مورد استفاده قرار می گیرد را مورد بررسی قرار دادیم ، این ابزار ها را با مقایسه با ابزارهای اسلامی در چارچوب بازارهای پولی و مالی بررسی نموده و شرایط استفاده از آن را در سیاست های پولی موثر مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم. در عین حال ابزار های نوین مالی ، نقش و امکان کاربرد آن در رابطه با سیاست های پولی با توجه به ضوابط اسلامی از مسائل مورد بحث می باشد . « (اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه : حسین حشمتی مولایی ، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۶۹)

« نظام مالی اسلامی و بانکداری بدون بهره آرزویی بود که سالهاست در بسیاری از کشورهای اسلامی تحقق یافته است . امروزه بانکداری اسلامی ، تا حدودی اصول حسابداری از نوع ایلات متحده آمریکا را بکار گرفته اند.» (دکتر محمد ضیائی بیگدلی - پژوهشنامه اقتصادی - زمینه های حسابداری در بانکداری اسلامی - ص ۶۳) بنابراین مساله اصلی پژوهش ما مروری بر بانکداری اسلامی و ربا می باشد.

۲. مبانی نظری

بانکداری اسلامی چه نوع بانکداری می باشد؟

« بانکداری اسلامی نوعی بانکداری یا فعالیت بانکی است که با احکام اسلام به ویژه مقرراتی برای مقابله با ربا و رباخواری همخوانی دارد و در قالب اقتصاد اسلامی تعریف می شود. بانک نهادی حقوقی است که عملیات های پولی، مالی و اعتباری را بر عهده دارد. بانکداری نیز عبارت است از ارائه خدمات و عملیات بانکی مانند سپرده پذیری، نقل و انتقال پول، سرمایه و اوراق بهادار اشخاص حقیقی و حقوقی و به کارگیری آن، وصول مطالبات اسنادی، صدور پروات و حواله های تجاری، اعطاء و توزیع اعتبارات و وام به اشخاص حقیقی و حقوقی، تأمین اعتبار در جهت توسعه بازرگانی، کشاورزی و صنعت ، خرید و فروش فلزات قیمتی و ارز ، انتشار اسکناس و اوراق بهادار و تنظیم حجم پول در گردش و اجرای سیاست پولی و کنترل حجم اعتبارات حال اگر بخواهیم این خدمات و فعالیت ها را طبق قوانین اسلام مدیریت و اجرا کنیم، « بانکداری اسلامی » پدید می آید. لفظی که مفهومی نسبی را بیان می کند : هرچه بانکداری به نظرات اسلام نزدیکتر باشد، بیشتر اسلامی است. اتصاف « بانکداری » به صفت « اسلامی »، بانکدار را ملزم می کند تا قوانین اسلامی در فعالیت ها و خدمات مانند اجتناب از ربا یا توزیع اعتبارات و به کارگیری سرمایه در موضوعات حرام مانند تولید و فروش هرگونه جنس حرام را رعایت کند» (ویکی پدیا - دانشنامه آزاد - رک : دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۱، ص ۲۸۰)

تاریخی ترین نوع بانک اسلامی، موسسات یا صندوق های قرض الحسنه هستند که در قرآن از آن یاد شده است.

نظام بانکی بدون ربا

« بر این اساس که در فقه اسلامی دریافت پول اضافی از وام گیرنده ربا و حرام است، مجلس شورای اسلامی ایران در سال ۱۳۶۲ قانونی را با عنوان قانون عملیات بانکی بدون ربا تصویب کرد که از سال ۱۳۶۳ اجرایی شد. بر طبق این قانون در خصوص رفع حرمت ربای قرضی در سپرده گذاری و اخذ سود اینطور آورده شده که سپرده گذاری در بانک، تحت عقد قرض نباشد، بلکه تحت عقود دیگر مانند وکالت باشد. به این صورت که سپرده گذار، پول خود را تحت عقد وکالت در اختیار بانک قرار می دهد و بانک نیز به عنوان وکیل پول را به چرخه اقتصاد وارد کرده و در اموری مانند مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه علمی، پژوهشی، تخصصی و کاربردی بانک مدیریت صنعتی

چالش‌ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

اقساطی، مزارعه، مساقات و ... استفاده می‌کند و در نتیجه، از این تجارت‌ها سودی حاصل می‌کند. در نهایت بانک به عنوان وکیل، حق الزحمه خود را از سود کسر کرده و مابقی را به مشتری تحویل می‌دهد.» (ویکی‌پدیا - دانشنامه آزاد - رک: تبصره ماده ۳ قانون عملیات بانکی بدون ربا)

« پس در بانک‌های اسلامی شخص سپرده‌گذار بانک را وکیل خود می‌داند تا سرمایه‌گذاری کند و سود معامله را به او بدهد؛ لذا سود علی‌الحساب را در موعد روزانه، ماهانه یا سالانه پرداخت می‌کند. اما سود قطعی را پس از گذشت مدت کامل معامله و محاسبات دقیق، پرداخت می‌کند؛ و بانک به عنوان عامل، حق عاملیت و وکالت برمی‌دارد. اما در مورد اخذ وام و قرض از بانک و پرداخت سود مازاد بر اصل پول، در بانکداری بدون ربا، بانک‌ها از عقود متفاوتی مانند جعاله، مضاربه و ... استفاده کرده و شخص وام‌گیرنده را به مشارکت گرفته و پول را به

مضاربه و ... می‌دهند. در نتیجه، وام‌گیرنده مقداری از سود حاصل از مضاربه و ... را اضافه بر اصل وام به بانک تحویل می‌دهد. ضمن این که این عقود تابع قوانین خاص همان عقود نیز می‌باشد.» (ویکی‌پدیا - دانشنامه آزاد - رک: ماده ۷ و ۹ قانون عملیات بانکی بدون ربا)

« در نوع دیگر این طور آورده شده که بانک به جای تحویل پول به شخص وام‌گیرنده، جنس را می‌خرد و به شخص وام‌گیرنده به‌طور نسبی می‌فروشد. در این صورت، در واقع بانک پولی را به شخص نداده که مازاد گرفته باشد، بلکه جنسی را به شخص فروخته‌است.» (ویکی‌پدیا - دانشنامه آزاد - رک: ماده ۱۱ قانون عملیات بانکی بدون ربا)

« همین‌طور انواع دیگری نیز در قانون بانکداری بدون ربا آمده است. پس در این موارد هم مانند سپرده‌ها و وام‌های قرض الحسنه، ربای حرامی وجود ندارد. البته حکم صحت در صورتی است که شرایط و قراردادهایی که تفصیل آن گذشت، به شکل واقعی بین دو طرف بانک و مشتری صورت پذیرد، نه صرفاً به شکل صوری و امضا در برگه‌هایی که چندان اطلاعی از محتویات آن نیست. به‌طور کلی طبق این قانون، بانک‌های جمهوری اسلامی اعطای تسهیلات بانکی از راه یازده عقد اسلامی مجاز انجام می‌شود. این عقود مجاز عبارتند از:

قرض الحسنه

مضاربه

مشارکت مدنی در این قرار بازرگانی دو چند شخص حقیقی یا حقوقی (مانند بانک) به منظور ایجاد سود، سرمایه‌های نقدی یا جنسی خود را به شکل مشاع در هم می‌آمیزند.

مشارکت حقوقی در این قرارداد بانک برای شریک شدن در سود شرکت‌ها، سرمایه شرکت‌های سهامی جدید را تأمین می‌کند یا قسمتی از سهام شرکت‌های سهامی موجود را می‌خرد.

فروش اقساطی بانک به درخواست کتبی مشتری، ماشین‌آلات یا تأسیساتی که عمر مفیدشان بیش از یک سال باشد را خریداری می‌کند و به صورت قسطی به او می‌فروشد.

قرارداد سلف به پیش‌خرید محصولات آینده بنگاه‌های تولیدی توسط بانک می‌گویند. این قرارداد از ناحیه فروشنده پیش‌فروش یا قرارداد سلم نامیده می‌شود.

اجاره به شرط تملیک بانک مورد اجاره را تهیه می‌کند و در اختیار مشتری قرار می‌دهد و در صورت عمل به تعهدات از جانب مشتری، در پایان مدت اجاره مشتری مالک عین مال مورد نظر خواهد شد.

جعاله به تعهد کارفرما به پرداخت اجرت معین در مقابل عمل مشخص کارگزار گفته می‌شود.

مزارعه

مساقات

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

چالش‌ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

خرید دین قرارداری که بانک‌ها طبق آن می‌توانند اسناد و اوراق تجاری متعلق به واحدهای تولیدی، خدماتی یا بازرگانی را تنزیل کنند.» (ویکی‌پدیا - دانشنامه آزاد - فنائی و دیگران، اقتصاد، ۱۳۴)

سنتی (ربوی) و بانکداری غیرربوی:

« در رابطه با ابزارهای سیاست پولی، اغلب سؤالی که در مورد تفاوت بانکداری اسلامی و بانکداری ربوی مطرح می‌شود و پاسخ به آن قبل از ورود به بحث اصلی به مفاهیم موضوع کمک می‌نماید، این است که آیا تفاوت اصولی بین بانکداری سنتی (ربوی) و بانکداری غیرربوی وجود دارد یا این که تفاوت‌ها موضعی و صوری است؟

علاوه بر توجه به برخی از روش‌های غیر قابل قبول اجرایی در نظام بانکی بدون ربا در کشورهای اسلامی، که موجب سوء تفاهم در مورد عدم تفاوت واقعی بین این دو نظام در بین قشر نسبتاً وسیعی از جامعه شده است، نگاهی گذرا به ماهیت این دو نظام، تفاوت ماهوی به کارگیری ابزارهای مالی در بازار مالی را آشکار می‌سازد که در این فرصت به مواردی از آن‌ها اشاره می‌شود: (حشمتی مولایی، حسین - مجموعه مقالات اولین گردهمایی بین‌المللی بانکداری و تامین مالی اسلامی - ص ۷۶)

۱- معمولا در نظام سنتی و متعارف غربی، ابزارهای سیاست پولی بنحوی است که پس از یک بازه زمانی، رابطه بخش پولی و بخش واقعی اقتصاد به طور متقابل قطع می‌شود؛ زیرا اساس کار بر وام دهی و وام‌گیری بر اساس نرخ انعطاف پذیر بهره است و در این نظام برای وام‌دهنده بدون وارد شدن در یک فعالیت واقعی اقتصادی و بدون تحمل ریسک کسب درآمد امکان پذیر است، در حالیکه در نظام غیرربوی بدون ورود گیرنده تسهیلات در یک فعالیت اقتصادی، و بدون تحمل ریسک، سودی متصور نیست. (حشمتی مولایی، حسین - مجموعه مقالات اولین گردهمایی بین‌المللی بانکداری و تامین مالی اسلامی - ص ۷۶)

۲- همان‌طور که می‌دانیم، در بانکداری متعارف غربی، سرمایه‌گذاری در بازارهای مالی تابع معکوس نرخ بهره فرض می‌شود و نرخ بهره به عنوان هزینه‌ای برای سرمایه‌گذاری عمل می‌کند، در نظام‌های ربوی نرخ

بهره یک محدودیت برای سرمایه‌گذاری محسوب می‌شود و با توجه به نرخ بهره، بسیاری از طرح‌ها توجیه اقتصادی خود را از دست می‌دهند، ولی در نظام غیرربوی از آن‌جا که نرخ بهره اصولاً مطرح نیست و در قراردادهای مشارکتی (که نقش برجسته‌ای در نظام بانکی غیر ربوی باید داشته باشد) تنها در صورت سودآور شدن فعالیت اقتصادی آورنده پول سهمی را دریافت می‌نماید، بنابراین هزینه سرمایه‌گذاری از این جهت صفر است و هزینه فرصت سرمایه‌گذاری در این نظام متناظر با سود واقعی بازار است و در نتیجه انتظار می‌رود که در یک نظام غیرربوی (با فرض ثبات سایر عوامل) سرمایه‌گذاری با توجه به ریسک کمتر نوسانات بازار مالی، در مقایسه با نظام سنتی بیشتر تحقق پیدا کند. با افزایش سرمایه‌گذاری سطح اشتغال نیروی کار و سایر عوامل تولید بالا رفته، درآمد صاحبان عوامل تولید افزایش می‌یابد. به دنبال آن، تقاضای عرضه‌کنندگان و جوجه برای مشارکت با مدیران مبتکر، با تجربه و خوش سابقه بالا می‌رود. (حشمتی مولایی، حسین - مجموعه مقالات اولین گردهمایی بین‌المللی بانکداری و تامین مالی اسلامی - ص ۷۶)

در نتیجه، هزینه فرصت سرمایه‌انسانی بالا رفته و توزیع مجدد درآمد از سرمایه‌نقدی به سمت سرمایه‌انسانی صورت می‌پذیرد. در پی فرآیند فوق، رقابت میان مدیران و کارگزاران زیاد شده و فعالیت‌های تولیدی بالا می‌رود، مبادله اطلاعات میان شرکا، به منظور جذب سرمایه‌های نقدی و انسانی یکدیگر افزایش یافته، نظارت و همکاری برای دست یافتن به سود مشترک زیاد می‌شود و این عوامل در مجموع رشد اقتصادی، رفاه اجتماعی و اشتغال را در یک وضعیت مقاومتری فراهم می‌سازد. (حشمتی مولایی، حسین - مجموعه مقالات اولین گردهمایی بین‌المللی بانکداری و تامین مالی اسلامی - ص ۷۶)

۳- شیوه عمل در شرایط عملیات و سیاست‌گذاری بانکداری اسلامی، در بازارهای مالی به گونه‌ای است که اگر در بخش واقعی اقتصاد مزاد واقعی تشکیل نشود، در بخش اسمی آن بازار نیز سودی به دست نمی‌آید، در حالی که در اقتصاد ربوی چنین توازنی میان جریان گردش درآمدهای پولی با جریان گردش کالا یا ارزش افزوده در اقتصاد وجود ندارد؛ زیرا بهره، بدون توجه به فعالیت اقتصادی پرداخت می‌شود. این توازن بین درآمدهای پولی و واقعی موجب می‌شود

که حجم پول خود به خود تابعی از عرضه کل گردد و مبادله به شکل تعادلی برقرار شود. نتیجه این وضعیت، ثبات قدرت خرید پول و امکان وجود تورم در حداقل ممکن است. (حشمتی مولایی، حسین - مجموعه مقالات اولین گردهمایی بین المللی بانکداری و تامین مالی اسلامی - ص ۷۶)

۴- در رابطه با ابزارهای سیاست پولی، نکته مهم دیگری که در بانکداری ربوی وجود دارد این است که وقتی اقتصاد از شرایط رونق به سمت رکود می رود نهاد های مالی با توجه به این که بدون توجه به عملکرد اقتصادی به انباشتن سود پرداخته اند، مواجه با بحران می شوند. (حشمتی مولایی، حسین - مجموعه مقالات اولین گردهمایی بین المللی بانکداری و تامین مالی اسلامی - ص ۷۶)

ابزارهای سیاستی در بانکداری متعارف

« تعداد زیادی از متفکرین اقتصادی بحران مالی اخیر کشورهای غربی را ناشی از بحرانی می دانند که منشاء آن بنحوی مرتبط با ناپایداری اصول اقتصاد سرمایه داری و ابزارهای سیاست پولی مرتبط با آن است. البته برخی از محققین و سیاستمداران نظام سرمایه داری صرفا به مسایل ظاهری بحران بسنده می کنند و کمتر به ریشه های بحران می پردازند. برای مثال، (جوئل پی تراکتمن، ۲۰۰۱)، استاد حقوق بین الملل در

مدرسه حقوق و دیپلماسی فلچر، دانشگاه "تافتز" که معمولا رسانه های دولتی کشورهای غربی و بخصوص آمریکا نظرات او و همفکران او را مبنا قرار می دهند، افزایش قیمت کاذب مسکن و گسترش ابزارهای ثانویه پر خطر در آمریکا را منشاء بحران مالی جهانی قلمداد می کند. « (اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱)

« براساس این تجزیه و تحلیل مادامی که قیمت مسکن رو به ترقی بود، وام مسکن، سرمایه گذاری قابل اطمینانی محسوب می شد، اما با کاهش قیمت مسکن، این تقاضا جذابیت سابق خود را از دست داد. در این حال با تمایل کمتر به اعطای وام و به اجرا گذاشتن وثیقه هایی که موجب کاهش بیشتر قیمت مسکن بود، این کاهش قیمت خود به خود تقویت شد. تعداد زیادی از وام های مسکن اولیه تبدیل به اوراق بهادار شد و بانک ها و سایر مؤسسه های مالی، همانند سرمایه گذاران، در جستجوی بی پایان خود برای استفاده از سرمایه گذاری های سودآور، حریصانه به خرید و تجارت این اوراق بهادار در بازار ثانویه مالی مشغول شدند. « (اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱)

« اما دارندگان این اوراق بها دار متوجه شدند که ارزش آن ها به سرعت کم می شود. زبان حاصل از این اوراق بهادار برای مؤسسه های مالی، به معنی تحلیل رفتن سرمایه و نتیجتا کاهش امکانات ادامه کسب و کارشان بود. همین امر موجب کاهش توانایی آن ها در تأمین بودجه برای کار تجاری شد، که پیامد آن در رکود اقتصاد واقعی بازتاب پیدا کرد. همین تحلیل توسط (سوئینی، ۲۰۰۱) با تاکید بر نوعی اقدام افراطی در انبساط

محصولات مالی مورد تایید قرار گرفته است. در مقابل این تحلیل ها برخی اقتصاددانان دیگر مثل (استیگلیتز، ۲۰۰۸)، برنده جایزه نوبل، منشاء بحران را چیزی جز نتیجه سیاست خارجی آمریکا و جنگهای مداخله گرانه نمی داند. در واقع عدم تعادل بودجه نظامی آمریکا، منجر به کسر بودجه و نهایتا اختلال در مبادلات پولی و اعتباری، ابتدا در آمریکا و سپس در سایر نقاط جهان گردیده است. « (اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱)

« اگرچه، تحلیل این بحران نیاز به گذشت زمان بیشتری دارد لکن برخی دیگر از متفکرین (واتسن، ۲۰۰۱)، بیشتر به تبعات و آثار بحران اخیر پرداخته اند. این دسته از متفکرین، راه خروج از بحران را مستلزم برنامه هایی برای اصلاح الگوی مصرف دانسته و علت اصلی آن را نیز بر اساس وجود ابزارهای سیاست پولی که زاینده نظام سرمایه داری است مورد تجزیه و تحلیل قرار داده اند. « (اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱)

« در این میان (اولیور بلانچارد، ۲۰۰۱)، اقتصاددان ارشد صندوق بین المللی پول مقاله مفصلی در مورد بحران اخیر اقتصاد جهانی نوشته است. وی در این مقاله به بررسی این بحران و تاثیر آن بر کشورهای مختلف جهان پرداخته است. طبق این بررسی در سال ۲۰۰۸ میلادی اقتصاد جهان بدترین بحران طی

۳۰ سال اخیر را تجربه کرد. در نیمه اول دهه حاضر فضای حاکم بر اقتصاد به گونه ای بود که سرمایه گذاران، و مصرف کنندگان انتظار آینده بهتری را داشتند و ریسک فعالیت اقتصادی خود را بسیار پایین ارزیابی می کردند. «اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱»

« به این ترتیب با توجه به بالا بودن بازده قیمت مسکن و دیگر کالاهای سرمایه ای در جهان، به نظر می رسد که حجم فعالیتهای اقتصادی و صنعتی انجام شده در جهان بیشتر از برآوردهای گذشته شود و نرخ رشد اقتصاد جهان با سرعتی بیشتر از انتظار افزایش یابد. بحران زمانی آغاز شد که در اثر سیاستهای پولی مبتنی بر بهره این حساب ساختگی در بازار از بین رفت و کاهش قیمت مسکن و دیگر کالاهای سرمایه ای در کشورهای توسعه یافته و صنعتی آغاز شد. در حال حاضر بیشتر از پنج سال است که اقتصاد جهان با این بحران درگیر بوده و بسیاری از تحلیلگران بر این باورند که فرآیند بحران همچنان ادامه دارد. «اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱»

« اولیور بلانچارد نیز یکی از افرادی است که در شروع بحران معتقد بود که بحران اقتصادی در سراسری سقوط قرار دارد و بزودی مورد ترمیم قرار خواهد گرفت، لکن همان طور که مشاهده شد این فرآیند همچنان ادامه دارد. بر اساس این بررسی کشورهای توسعه یافته و صنعتی برای کاهش تاثیر بحران در اقتصاد و ممانعت از پیشروی آن مداخله اقتصادی را با استفاده از ابزارهایی برای کنترل بحران آغاز کردند. دولت ها در کشورهای صنعتی با خرید داراییهای بد، تامین سرمایه موسسات مالی، ارائه ضمانت نامه های مالی برای موسسات و افرادی که در بازار فعالیت می کردند، اقدام به افزایش مداخله در بازار کردند تا مانع از کاهش فعالیتهای اقتصادی و تاثیر مضاعف بحران شوند. «اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱»

« نمود بارز این رویکرد به کارگیری نوعی سیاست پولی توسط دولتها در کنترل بحران مالی جهانی و تصویب طرح مداخله دولت در اقتصاد و تبدیل شدن اقتصاد از یک اقتصاد بازاری به یک اقتصاد مختلط است. اگرچه این رویکرد مغایر با اصول نظام نئوکلاسیک تلقی می گردید، ولی نکته مهم این است که عکسالعمل اغلب بازارهای مالی نشان داد که حرکت به طرف نوعی سیاست پولی مبتنی بر ابزارهای مالی مشارکتی و تلویحا بر اساس اصول اسلامی می تواند زمینه اصلاح اقتصاد را فراهم کند. «اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱»

« آنچه برای ما مهم است، این مسئله است که با وجود تاثیرگذاری مداخلات دولت های صنعتی در اقتصاد و کاهش بحران مالی در کشورهای صنعتی، هم اکنون جهان شاهد عیان شدن نشانه های بحران مالی در کشورهای در حال توسعه و اقتصادهای در حال گذار است. در حالی که کشورهای مذکور نه تنها در ایجاد این بحران نقشی نداشتند بلکه با رشد خود مانع از رکود اقتصاد جهان در اواخر سال ۲۰۰۸ میلادی شدند. در سال های اخیر بسیاری از اقتصادهای در حال گذار شاهد توقف ناگهانی سیر رشد اقتصادی خود بوده اند و عموما با افزایش فشارها روی بازار ارز و خطر فروپاشی بازار پول خود مواجه می باشند. اگر کشور های در حال توسعه نتوانند با تاثیرات این بحران مقابله کنند و مانع از گسترش آن شوند، نتیجه تمامی تلاش های دولت مردان کشورهای صنعتی در کنترل بحران نیز از بین خواهد رفت. «اوجین دیولیو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱»

« بلانچارد که کاهش رشد بحران در کشورهای توسعه یافته را خبری مطلوب برای جهانیان می داند، خبری ناخوش آیند نیز _ برای تمامی اقتصاد دانان و فعالان بازار دارد. وی در تحلیل خود می گوید:

"سیاست‌گذاران کشورهای صنعتی با استفاده از ابزارهایی، جلوی پیشروی بحران را گرفته‌اند ولی غافل از این هستند که بحران در حال عمیق‌تر شدن است و به زودی روی بدنه زیرین اقتصاد تاثیر خواهد گذاشت."

در واقع می‌توان گفت که تا زمانی که سیاست پولی در اقتصاد های سرمایه داری بر اساس ابزارهای انعطاف ناپذیر ربوی و به صورت یک طرفه تنها منافع خود را مورد توجه قرار می‌دهد، مسئله بحران به طور ذاتی حتی اگر در یک بازه زمانی کوتاه مدت ترمیم شود لکن در بازه زمانی طولانی تر مجدداً اجتناب ناپذیر خواهد بود. «اوجین دیولپو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران - ص ۷۳-۷۱»

ابزارهای سیاست پولی در بانکداری اسلامی

« همان طور که گفتیم اقتصاد و تجارت بر مبنای بانکداری ربوی موجب پیدایش بحران های اقتصادی و ورشکستگیهای پیاپی بنگاه های اقتصادی به خصوص بعد از بحران بزرگ سال ۱۹۳۰ گردیده است، برخی از اقتصاد دانان از جمله "هنری سیمونز" (۱۹۴۸) به ناکارایی نرخ بهره و نیز بحران آفرینی آن پی برده و نظام مشارکت سهمی را پیشنهاد و مطرح نمودند. این نظریه اگرچه تا حدودی به دکترین بانکداری اسلامی نزدیک بود ولی با توجه به عدم امکان سیاستگذاری پولی در مدل سیمونز مورد، انتقاد" فریدمن" (۱۹۶۹) قرار

گرفت. بعد از بحران بانک ها در آمریکا در دهه ۹۱۸۰ مجدداً متفکرینی مثل "کیندل برگر" ۱۹۸۵ " گولمب ومینگو" ۱۹۸۵ و "کاره کن" ۱۹۸۵ با توجه به بی ثباتی مالی سیستم مبتنی بر نرخ بهره بر الگوی سیمونز تاکید نمودند، ولی علی رغم این مسأله، هنوز بهره از عناصر اصلی و کلیدی نظام بانکداری ربوی است، به طوری که در عملیات مالی و نیز در تحلیل های نظری مثل تابع پس انداز، سرمایه گذاری، عرضه و تقاضای پول و تحلیل تعادل عمومی در سطح کلان، نرخ بهره از جایگاه تقریباً مهمی برخوردار است. « حشمتی مولایی، حسین ۱۳۸۰ - لزوم اصلاحات مالی در بانکداری اسلامی، پژوهشنامه اقتصادی، پژوهشکده امور اقتصادی - زمینه های حسابداری در بانکداری اسلامی - ص ۷۴-۷۳»

« در سالهای اخیر پس از انقلاب اسلامی در جمهوری اسلامی ایران و به خصوص پس از تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) در ایران ۱۳۶۲ تلاش هایی توسط اقتصاد دانان مسلمان به خصوص "خان و میرآخور" ۱۹۸۷ "توتونچیان"، ۱۳۷۹ در رابطه با اثبات کارایی یک نظام بانکی بدون بهره و توانمندی آن در برابر بحران های مالی صورت گرفته است. در حال حاضر می توان گفت که در عمل نیز نهادها و بانکهای اسلامی پس از بحران اخیر مالی در جهان از ثبات بیشتری بر خور دار بوده اند. امروزه نهاد بانکداری اسلامی به طرز چشمگیری در سراسر جهان، از جمله کشورهای سرمایه داری گسترده شده و این نظام از حیث نظری به عنوان منجی اقتصاد کشورهای غربی، مخصوصاً آمریکا، از بحران ها و نوسانات اقتصادی مطرح شده است به نحوی که پس از بحران اخیر خانم کریستین لاگارد وزیر سابق اقتصاد کشور فرانسه و رئیس فعلی صندوق بین المللی پول، از طرح هایی حمایت نمود که براساس آن چارچوب های اقتصادی و حقوقی خود را بنحوی

با نظام بانکداری اسلامی تطبیق دهند. « حشمتی مولایی، حسین ۱۳۸۰ - لزوم اصلاحات مالی در بانکداری اسلامی، پژوهشنامه اقتصادی، پژوهشکده امور اقتصادی - زمینه های حسابداری در بانکداری اسلامی - ص ۷۴-۷۳»

« کریستین لاگارد، زمانی که وزارت اقتصاد فرانسه به عهده داشت، سرمایه گذاران مسلمان را تشویق می نمود که فعالیتهای مالی اسلامی آنها همانطور که در لندن مورد استقبال قرار گرفته در پاریس نیز مورد استقبال خواهد بود. به این ترتیب به نظر می رسد، دولت فرانسه و برخی دیگر از کشورهای غربی تنظیمات حقوقی و مالی منطبق با قوانین شریعت اسلام و یا چیزی شبیه به آن را در دستور کار قرار داده اند، به طوری که مقررات جدید صدور اوراق بهادار اسلامی و معاملات مستغلات را بر مبنای اصول مشارکتی در بازار های مالی تسهیل نموده است. از طرف دیگر امانوئل ولند از آژانس استاندارد و فقر تاکید نموده که اظهارات وزیر اقتصاد فرانسه در جمع بازرگانان کشورهای اسلامی نخستین اظهاراتی بوده است که از سوی یکی از نمایندگان دولتی به صورت واضح درباره توسعه اقتصاد اسلامی مطرح می شود. « حشمتی مولایی، حسین ۱۳۸۰ - لزوم اصلاحات مالی در بانکداری اسلامی، پژوهشنامه اقتصادی، پژوهشکده امور اقتصادی - زمینه های حسابداری در بانکداری اسلامی - ص ۷۴-۷۳»

« بنابراین، گسترش و رونق اقتصاد و بانکداری اسلامی در میان کشورهای اسلامی از یک سو و تقاضای کشورهای غربی مبنی بر گرایش قوانین بانکداری خود با قوانین اسلام نیز از سوی دیگر توجه قابل ملاحظه به اقتصاد اسلامی را رقم زده است. در سالهای معاصر، این شیوه بانکداری در بیش از ۲۰۰ بانک بزرگ جهان جریان دارد. مجموع دارایی‌های بانک‌های اسلامی جهان در سال ۱۹۹۶ حدود ۱۳۷ میلیارد دلار بود که در همان سال سود خالصی معادل ۱/۷ میلیارد دلار عاید سهام‌داران گردید. میزان دارایی‌های بانک‌های اسلامی

طی سال‌های گذشته، سالانه حدود ۱۵ درصد رشد کرده است که در دنیای بانکداری رقمی بی‌سابقه محسوب می‌شود. سرمایه این بانک‌ها هم اکنون به بیش از ۱۶۰۰ میلیارد دلار بالغ شده است. « حشمتی مولایی، حسین ۱۳۸۰ - لزوم اصلاحات مالی در بانکداری اسلامی، پژوهشنامه اقتصادی، پژوهشکده امور اقتصادی - زمینه‌های حسابداری در بانکداری اسلامی - ص ۷۴-۷۳»

« در حال حاضر برخی عملیات مالی اسلامی مثل انتشار اوراق صکوک و تکافل با توان کاربری طبق سیاستهای پولی اسلامی با رشد پایداری تداوم یافته به طوری که صکوک و تکافل منتشر شده در سال ۲۰۰۴ تنها به میزان ۸/۶ میلیارد دلار بالغ می‌گردید این در حالی است که روند نمایی جذب و انتشار این اوراق در بازارهای مالی جهانی با شتاب بسیار بالا و قابل ملاحظه‌ای همانطور که گفتیم در طول سالهای اخیر ادامه داشته است. نکته قابل توجه اینکه حتی در سال‌های مقارن با بحران مالی جهانی، اگرچه شتاب حرکت تحت تاثیر عوامل بین‌المللی کاهش یافته لکن در بانکهای اسلامی این حرکت همچنان به روند صعودی خود ادامه داده است.»

حشمتی مولایی، حسین ۱۳۸۰ - لزوم اصلاحات مالی در بانکداری اسلامی، پژوهشنامه اقتصادی، پژوهشکده امور اقتصادی - زمینه‌های حسابداری در بانکداری اسلامی - ص ۷۴-۷۳»

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

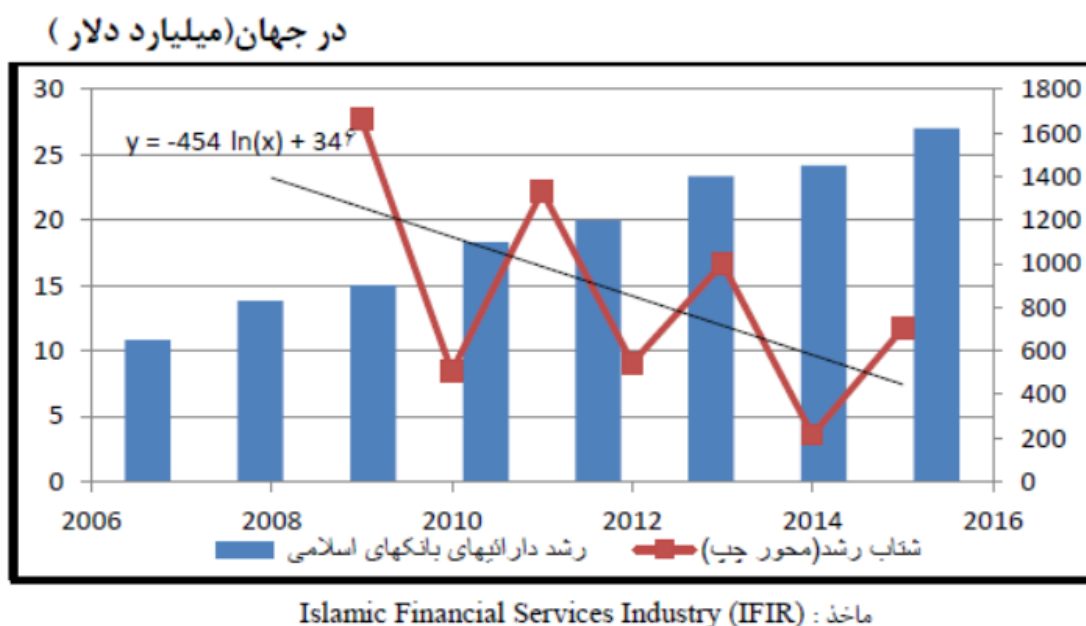
نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه: اردبیل، شهرک کارشناسان، بالاتر از میدان وصال، خ مدیریت، مرکز آموزش علمی و کاربردی سازمان مدیریت صنعتی
تلفن تماس: ۰۹۰۳۳۸۴۵۱۶۷

چالش ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

نمودار رشد دارایی های بانکی منطبق با شریعت اسلامی

در نمودار بالا می توان رشد مطلق دارائیهای موسسات مالی و بانکی منطبق با شریعت اسلامی را مشاهده نمود. این در حالی است که بعد از جمهوری اسلامی ایران که در سال ۱۳۶۳ کل بانکها را بر اساس ضوابط شرعی منطبق نمود، به تدریج کشورهای دیگر فضای عملیاتی را برای عملیات بانکی اسلامی فراهم نمودند. البته باید توجه داشت که به علت عدم هماهنگی بین کشورهای اسلامی، شتاب نسبی رشد طبق رابطه زیر:

$$Y = -454 \ln(X) + 346$$

به طور متوسط با روندی نزولی مواجه نموده است، این چالش می تواند ناشی از تاثیر بحران جهانی در بازه مزبور از یکطرف و نیز عدم وجود هماهنگی بین بانک های اسلامی و مدیریتهای اجرایی متمایل به عملیات بهره محور تلقی شود.

نمودار درصد دارائیهای بانکهای اسلامی به کل بانک ها

۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه علمی، پژوهشی، تخصصی و کاربردی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

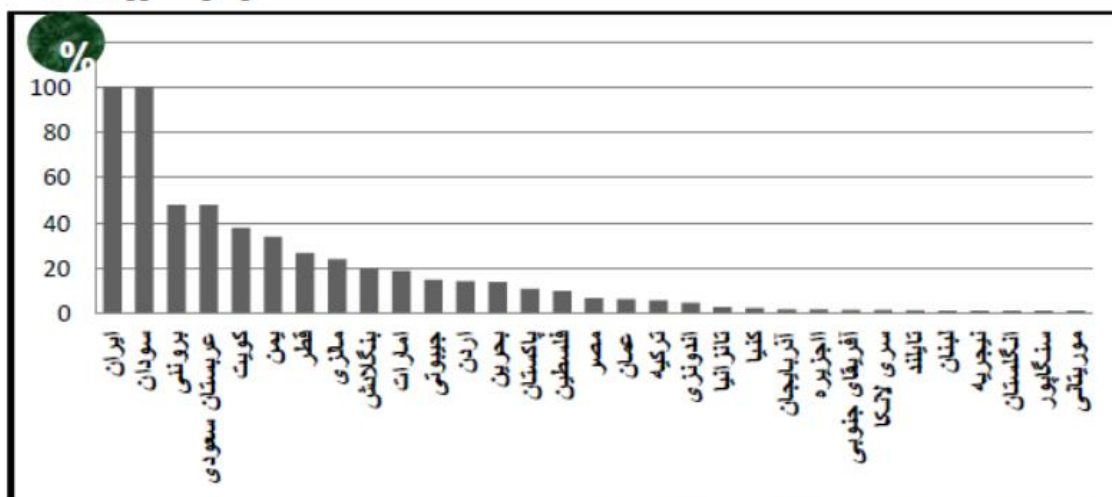
چالش‌ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

در نمودار زیر نسبت دارایی بانک‌ها و نهادهای مالی اسلامی که منطبق با شریعت اسلامی عمل نموده‌اند، نسبت به دارایی کل بانکهای همان کشور در سال ۲۰۱۵ میلادی، مشاهده می‌شود.

در هر کشور (۲۰۱۵)

ماخذ: Islamic Financial Services Industry (IFIR)

نکته قابل ملاحظه در نمودار زیر ورود عملیات بانکی اسلامی در کشورهایی مثل انگلستان است که اگرچه در ابتدای گسترش بانکهای اسلامی، این عملیات را به رسمیت نمی‌شناختند، ولی امروزه مشاهده می‌شود که عملیات بانکداری اسلامی حتی در کشورهایی که غیر اسلامی محسوب می‌شوند نفوذ قابل ملاحظه‌ای داشته است.

۳. روش تحقیق

هدف از مقاله حاضر مروری بر بانکداری اسلامی و ربا است که از روش کتابخانه‌ای و مروری استفاده شده است. روش‌های کتابخانه‌ای Library research شامل فرایندی منظم و گام به گام است که برای گردآوری اطلاعات جهت نگارش یک مقاله یا ارائه یک سمینار مورد استفاده قرار می‌گیرد. در طول فرایند یک مطالعه کتابخانه‌ای همواره لازم است که پژوهشگر به عق بر گردد و اطلاعات قبلی را دستکاری، تعدیل و بازنویسی نماید. در تمامی تحقیقات علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد، ولی در بعضی از آنها در بخشی از فرایند تحقیق از این روش استفاده می‌شود و در بعضی از آنها موضوع تحقیق از حیث روش، ماهیتاً کتابخانه‌ای است و از آغاز تا انتها متکی بر یافته‌های تحقیق کتابخانه‌ای است. روش تحقیق کتابخانه‌ای مهم‌ترین ابزار در نگارش یک مقاله مروری است و در مقاله علمی-پژوهشی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. در تحقیقات کیفی مانند فرامطالعه شامل روش فراترکیب و روش فراتحلیل از این روش استفاده زیادی می‌شود.

۴. نتیجه گیری

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

چالش‌ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

«با حرکت روبه جلوی بانکداری اسلامی و آشکار شدن امکانات سیاست پولی آن در بازارهای مالی، اهمیت روزافزون این رویکرد نوین برای جهانیان مشخص شده است. اخیراً بانک جهانی نیز وارد عمل شده و گروه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی متعددی را برای شناخت ابعاد ابزارهای سیاست‌گذاری بانکداری اسلامی تشکیل داده است، نتیجه فعالیت این گروه‌ها تاکنون انتشار ده‌ها جلد کتاب و مقاله علمی در این زمینه بوده است.» (یاسر رضائی پیتته نوئی، گلندام سلحشور ۱۳۸۴ - کاربرد حسابداری اسلامی در بانکداری اسلامی - ص ۵۵۲)

«حذف ربا از عملیات بانکی، مؤلفه اساسی و معیار و ویژگی اصلی بانکداری اسلامی شمرده می‌شود، اسلامی شدن نظام بانکی به مراتب از این تغییر فراتر می‌رود و مهم‌تر از آن، انطباق عملیات بانکی بر موازین شرعی است؛ پس هر قدر این عملیات بیش‌تر بر موازین شرعی منطبق باشد می‌توان ادعا کرد که به بانکداری اسلامی نزدیک‌تر شده ایم. در غیر این صورت، تغییر نظام بانکداری متداول از مقوله لفظ خارج نمی‌شود. این دو مؤلفه، بی‌تردید، لازم و ملزوم و مکمل یکدیگرند و اگر در جریان عمل، کاستی‌ها و نارسایی‌هایی ملاحظه می‌شود، به تحقیق، بدین علت است که عملیات مورد نظر در قالب و چارچوب شرعی انجام نمی‌پذیرد» (برگرفته از شبکه اجتهاد - سایت <http://ijtihadnet.ir> - مقاله ویژه‌نامه اینترنتی «بانکداری اسلامی» - ص ۲)

۷. منابع

- یاسر رضائی پیتته نوئی، گلندام سلحشور ۱۳۸۴ - کاربرد حسابداری اسلامی در بانکداری اسلامی
- اوجین دیولپو، "پول و بانکداری" (۱۳۷۴) ترجمه: حسین حشمتی مولایی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری ایران
- دکتر محمد ضیائی بیگدلی - پژوهشنامه اقتصادی - زمینه‌های حسابداری در بانکداری اسلامی
- ویکی‌پدیا - دانشنامه آزاد - رک: دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۱،
- ویکی‌پدیا - دانشنامه آزاد - رک: تبصره ماده ۳ قانون عملیات بانکی بدون ربا
- ویکی‌پدیا - دانشنامه آزاد - رک: ماده ۷ و ۹ قانون عملیات بانکی بدون ربا
- ویکی‌پدیا - دانشنامه آزاد - رک: ماده ۱۱ قانون عملیات بانکی بدون ربا
- ویکی‌پدیا - دانشنامه آزاد - فنائی و دیگران، اقتصاد، ۱۳۴.
- حشمتی مولایی، حسین ۱۳۸۰ - لزوم اصلاحات مالی در بانکداری اسلامی، پژوهشنامه اقتصادی، پژوهشکده امور اقتصادی - زمینه‌های حسابداری در بانکداری اسلامی
- Islamic financial services industry (IFIR)
- حشمتی مولایی، حسین - مجموعه مقالات اولین گردهمایی بین‌المللی بانکداری و تامین مالی اسلامی
- برگرفته از شبکه اجتهاد - سایت <http://ijtihadnet.ir> - مقاله ویژه‌نامه اینترنتی «بانکداری اسلامی»